

Heraldické odznaky hodností a důstojností: koruny, čepice, klobouky, řády, hole.

Hodnost nebo důstojnost šlechtice označuje se na erbu korunou, čepicí neb kloboukem, které místo helmu nade štít se dají nebo zvláštními odznaky důstojnosti za štítem neb kolem štítu. První druh zahrnuje v sobě.

1. Koruny hodností,
2. Klobouky a čepice.

Ke druhému druhu náležejí:

1. Holi, meče a p. za štítem,
2. Dekorace (ozdoby) řádů.

Koruny, klobouky a čepice našli jsme jako erbovní znamení na štítech a také o nich se jednalo jako o spojidlech mezi helmem a klenotem, jako o ozdobě hlavy erbovních znamení na štítě a na klenotním místě a nyní ještě k nim blíže přihlédneme jako odznakům hodností a důstojností.

1. Koruny důstojností.

Nade štítem místo helmů nalézáme také koruny rozmanitého tvaru a úpravy, aby důstojnost pána svého označily. Jsouce znakem svrchovanosti příslušejí koruny jen knížecím osobám a jejich potomkům, ale v novější době šlechta vůbec koruny si oblíbila nade štítem.

Mezi korunami rozeznávají se koruny císařské a královské, které korunované hlavy nosívaly a ještě nosí od korun, které se nenosí a jen stav označují, jako koruny hraběcí, koruny svobodných pánů a koruny šlechtické.

Německá císařská koruna k potřebám domácím, kterou ovšem císařové v Cáchách korunování nebývali, jest obrouček drahokamy posázený, s listy, mezi nimižto zuby s perlami se nacházejí, nad ním klenou se tři pásy z předu na zad. Střední pás, jenž ve starší době vyšší jest, nese říšské jablko, na pobočných stranách jest koruna plná a vydutá, stříbrná, červená neb modrá a drahokamy posázená.

Pravá koruna německého císařství složena jest z osmi štítků nahoře zakulacených a emailovými obrázky ozdobených, z předu do zadu nese se oblouk perlami posázený a v předu jest kříž. Dal prý ji Karel Veliký zhotoviti, ale jak se pravdě podobá, byla v Sicilii od Řeků v XI. století zhotovena a oblouk pochází oď Kunrata IV. ve XIII. století. Uschovává se vedle ostatních odznaků římsko-německého císařství v císařském pokladu ve Vídni. Říšské jablko jest zlatá koule s obroučkem uprostřed, na níž nahoře kříž se nalézá na jiném obroučku z obou stran až k prostřednímu dolů se nesoucím.

Královské koruny původně nelišily se od korun helmových a byly pouhé obroučky drahokamy posázené s nízkými zuby, které končí nahoře listy, liliemi nebo perlami.

Příkladem takové koruny jest lombardská nebo železná koruna, obrouček emailovými kytkami ozdobený, bez zubů, v němž se nalézá železný obrouček ze hřebu Kristova kříže zhotovený. Původně nesloužila koruna tato k tomu, aby na hlavu se vstavila a pochází z VIII. století. Později stalo se zvykem, že pod korunu dávali na hlavu barevnou čepici obyčejně purpurovou a ji překlenuli jedním pásem jako korunu Karla Velikého, nebo několika pásy, které nahoře se křížovaly a na křížovatkách říšským jablkem ozdobeny byly. Koruny takové nazývají se korunami zavřenými neb obroučkovými.

Nynější koruny královské, kterých také velkovévodové, vévodové a knížata jakkoliv bezprávně někdy užívají, jsou obroučky, které mají kolem do kola obyčejně osm listů, z nichžto na obraze jen pět se vidí, a mezi listy koruny jsou zuby perlami posázené. Koruny nemají obyčejně žádné podšívky, bývají o osmi obroučcích perlami posázených, které v prostředku se sbíhají (z nichžto na obraze zase jen pět se vidí) a nahoře, kde se spojují, jest říšské jablko.

Anglická koruna má čtyři pásy skřížené a na každém pásu v koncích jeho na obroučku kříž o širokých koncích ramenou, mezi pásy jsou lilie.

Na obroučku francouzské koruny končí zuby liliemi, také na vrchu jejím jest lilie místo říšského jablka; daufinova koruna má čtyři delfiny místo čtyř pasů, koruny ostatních princů jsou bez obroučků. Napoleonská císařská koruna jest mezi pásy orly ozdobena na obroučku.

Uherská koruna jest diadem XI. věku střídavě drahokamy nebroušenými a emailovými obrazy ozdobený, na němž z předu devět štítků se vidí střídavě na polo kulatých a štítovitých spěžovým dílem ozdobených a dva ploché oblouky bohatě emailovými obrazy okrášlené.

Koruna Svatováclavská. Jako starší koruny jest i koruna česká kruhová. Podobá se diadematu, který za nejstarší doby toliko z obroučky (circulus, regnum) záležel, později pak ve středověku listky čili pinnaly a přiděláním jednoduchého neb dvojitého oblouku rozmnožen a ozdoben byl. Kulatá obroučka jest 19—20 centimetrů průměrná a na nejširším

místě 4 centim. 8 millimetrů rozsáhlá. Dá se rozložit na čtyry obloučky po 6 centim. oblasti. Obloučky zasahují v sebe stěžejkami, jimiž prostrčen jest zlatý hřebíček s bledočervenou rubínovou hlavičkou a zahnutým koncem. Pohyblivé ty stěžejky udělal umělec proto, aby slabounkým stisknutím koruna buď roztažena neb sražena, jakož i v čas potřeby rozebrána a snadněji složena býti mohla. Z každého obloučku vyrůstá co ozdoba uprostřed krásná středověká lilie (fleur de lis) na nejrozsáhlejších místech 12 centim. široká a tolikéž vysoká.

Jako při korunách středověkých bývá, jsou i při koruně české nad obroučkou vyklenuty dva obloučky (arcus) zšíří 2 centim. 7 millim. V křížovém bodu oblouků zasazen jest latinský, 8 centim. vysoký kříž, jakého posud užívají rytíři řádu německého. Uvnitř koruny zasazen jest nyní nepohyblivý čepeček (pileus), který až k dotčeným obloukům dosahuje.

Na čelní straně (latus frontale) zrovna pod lilí zasazen jest nejčistší, nebroušený safír, vážící více než 40 karatů, na nejrozsáhlejším místě skoro 5 centim. zdělí. Vedle tohoto dosti pravidelného safíru jest s obou stran nápodobení kříže, záležející z pěti nebroušených rubínů. Nad safírem na lilii jest také podoba kříže, již zlatník způsobil tím, že kolem většího bledočerveného rubínu čtyry menší rubíny stejné barvy polohou čtverce zasadil. Jsou tedy na čelní straně drahými kameny naznačeny tři kříže, které zajisté dobře slušely koruně Karla IV., jež spíše nežli mnohého jiného, jmenovati lze králem křesťanským. A krom toho ozdobil umělec nejvyšší místo koruny také křížem, na němž mezi kameny zasazen jest křížek na způsob drahocenné kameje s basreliefovým spasitelem staršího byzantského tvaru; křížek ten kamejový nejspíše ze starší koruny pochází.

Lilie koruny české podobají se lilím koruny francouzské, které již za Ludvíka IX. ve znaku francouzském se spatřují, poněvadž týmž králem z křížáckého tažení co oblíbený ornament přineseny byly. V středověku byly takové lilie (fleur de lis, francica, francisca) pokládány za symbol Matky Boží.

I celá podoba koruny české se starší korunou francouzskou se srovnává, která až do revoluce v St. Denis chována byla. I tato koruna francouzských králů z rodu Valois měla dle staršího vypsání nad obroučkou čtyry lilie, jimž lilie koruny české se podobají. Nedivme se tomu, protože koncem XIII. a během XIV. století na západě takové ozdobování korun bylo obyčejné, v Čechách pak nesluší zapomínati, že Karlova manželka Blanka, za níž byla dělána nová koruna česká, z královského rodu Valois pocházela.

Není nemístné, zmiňujeme-li se i o tom, že pohřební koruna (corona funeralis) královny uherské z neapolského rodu Anjou, která nyní v peštském národním museu uložena jest, z počátku XIV. století pochází. Obroučka jest osmírohá, nepřikrytá (corona aperta) nemajíc nad sebou dvojitého oblouku, ale lilie na ní vidíš jako na koruně české. V pokladnici bývalého korunovacího kostela v Cáchách jest na poprsí, v němž se hlava Karla

Velikého skrývá, koruna se čtyřmi liliemi jako na koruně Karla IV obloučků nad cášskou korunou není.

Čelní část koruny české jest nejzdobnější. Na třech ostatních částech obroučky není křížků pětikamenových; místo nich zasazeny jsou tři drahé kameny vedle sebe. Na třech ostatních liliích jsou kameny tak zasazeny, že činí podobu kříže. Na koncích lilií přidělány jsou veliké provrtané orientálské perly, které do zlatého lístku zasazeny, z předu pak zlatým knoflíčkem s malým smaragdem upevněny jsou.

Safíry a rubíny zasazeny jsou do zvláštního nálevkovitého lůžka na čtyřhranné podnoži, tak že zasazení $1\frac{1}{2}$ —2 centimetry z obroučky a z lilií vystává. Pro takové neobratné zasazení kameny sice i z větší vzdálenosti dobře viděti lze, ale zbaveny jsou průzračnosti, koruně pak přibylo tíže — váží 4 libry $3\frac{3}{4}$ lotu — a ubylo umělecké hodnoty. Uměleji a krásněji zasazeny jsou perly, rubíny a smaragdy do obloučků, které z obroučky vybíhajíce v temeni se křížují. Nejspíše byly teprv později ku koruně co ozdoba přičiněny.

Římský kříž, který z temene obloučků vzhůru vyniká, jest sotva půl centimetru silný. Břevna kříže ozdobena jsou na koncích bledým, bobovitým rubínem. Na plochých stranách tloušťky vyryto jest gotickou majuskulí: *Hic est spina de corona Domini* (Tuto jest trn z koruny Páně), dle čehož kříž ten za relikviář sluší pokládati, ačkoliv dotčený trn v něm viděti nelze.

Nejstarší část koruny jest safírový křížek $2\frac{1}{2}$ centim. zdělí, který do římského kříže zasazen jest. Basrelief na něm jest dokonale byzantský: spasitel stojí v dlouhém zastření spodního těla na podnožce (*suppedaneum*) maje rámě rozpiaté rovnou čarou dle povědění: *Stabat Christus benedicens in cruce* (stál Spasitel na kříži zehraje). Co znamená pána všeho světa spatřují se při Spasiteli allegorické poloobrazy slunce a měsíce, které se zatměly, když Kristus na kříži duši vypouštěl, což tuto zastřenou tvář andělů naznačeno jest. Nad hlavou spasitele vznáší se třetí anděl truchlící (*plangens*). Na ramenou křížku jest obyčejný nápis: *IHS XRS σωτηρ* (Spasitel Ježíš Kristus). Vzácná tato kamej vyřezána byla nejspíše ku konci 12. století.

Že králové za středověku častěji při slavnostech korunu na hlavě mívali, dávali ke korunování dělati čepičku (*caputium*), již potom pod korunou na hlavě nosívali. Lze se tedy domýšleti, že za Karla IV. i ku koruně české taková čepička bývala. Nynější nehezky rokokový čepeček koruny české pochází z 18. století; před ním býval v koruně čepeček z červeného sametu, od něhož se ovšem lesk zlatých ornamentů lépe odrážel než nyní.

Koruna česká bývala schovávána do koženého pouzdra (*futrum*) s plastickým lupením, na jehož držadlech čte se latinskou majuskulí: *Anno Domini MCCCXLVII Dominus Carolus Romanorum Rex et Bohemiae Rex me fecit ad honorem Dei et beati Wenceslai martyris gloriosi*. — Pouzdro ozdobeno jest na víku v pravo orlem německým, v levo lvem českým; na

dně spatřuje se znak Arnošta z Pardubic prvního arcibiskupa pražského (1343—1364) a znak kapituly Pražské (zlaté břevno v černém poli). Až potud o Svatováclavské koruně.

Toskanská koruna (velkovévodská florentinská) složena jest z listků ostře zakončených a poněkud vyhnutých, které střídavě končí liliemi, zpředu a vzadu jest po jedné lilii s tyčinkami; koruna tato nemá žádných obloučků a jest otevřenou.

Někdejší koruna polská bez čepice má na vrcholu svém stříbrného orla.

Ve štítech mnohé koruny co do tvarů svých nemají žádné jisté určitosti a vyskytají se jako německé císařské a královské koruny, rozmanité tvary ornamentální, kterých vůbec ani nebylo.

Šlechtě ustanovily se v novější heraldice za koruny obroučky s draho-kamy (rubíny a smaragdy střídavě kulatými a čtverhrannými) a pinnaly listovými nebo perlovými. Tvary jejich nejsou stejné v rozličných zemích; co se týče Rakouska a Německa přijalo se za pravidlo:

1. aby hrabata měli korunu o devíti kouličkách nebo velkých perlách (kolem do kola šestnácte kouliček);

2. svobodní páni korunu o sedmi perlách (kolem do kola dvanácte). Za dřívější doby mívali obroučku prostou perlovou šňůrou ovinutou.

3. Rytíři a šlechticové mají po pěti perlách na svých korunách (kolem do kola osm) nebo tři lístky a mezi nimi dva lístky perlové.

Koruny důstojností užívati se začalo od nižší šlechty od konce XVII. století. —

Dřívější hrabata suverénní, kterým ponechán titul Osvícenost, mají též korunu hrabecí s červenou čepičkou v před vynikající, jejížto vrchol zdobí ocásek hermelínový. Podobné jsou koruny anglických viscountů.

Koruny důstojnosti mají své místo na vrchní obrubě štítu vykázané tam, kde helm se nachází a nesmějí volně nad štítem se vznášeti, poněvadž místo helmu se jich užívá. Aby se helm spojil s korunou důstojnosti v jeden celek, není dovoleno, pročež se koruny takové nemá užívati ani za spojidlo mezi helmem a klenotem, jakož bývá u koruny helmové, aniž se smí dáti za korunu zvířatům nebo jiným erbovním znamením na štítě a klenotům. Nikterak není také dovoleno vsaditi helm na korunu důstojnosti a nevhodné jest, aby z koruny takové klenot vynikal, který vždy na helmě býti má. Není sice bez příkladů, abychom nenalezli ve starší době koruny, vévodské klobouky a biskupské čepice jako klenoty, ale bývá tak zřídka kdy a není následování hodno, neboť obojí jest krytím hlavy a nehodí se dobře k sobě. Buď má býti helm s klenotem nebo koruna důstojnosti samotná nade štítem.

Jan z Púchova, administrator arcib. Pražského v l. 1542—1552 měl erb na kříž rozdělený v 1. a 4. poli erb arcib. Pražského, příčný pruh zlatý v poli černém a v 2. a 3. erb svůj přirozený, medvěda, jenž v předních dvou tlapách vytasený meč drží. Na pravém rohu štítu měl bisk. čepici, na levém rohu korun. helm a půl medvěda z něho vynikajícího.

Jan Hynek Dlouhoveský z Dlouhévsí, suffragan arcib. Pr. měl r. 1693 štít, na němž byl kotouč a pod kotoučem infule a mitra na kříž položené, na štítě byla koruna a nad ní biskupský klobouk o 6 tř.

2. Klobouky a čepice.

Podle toho, zda-li jich užívají kurfirštové volenci, vévodové a knížata nebo vyšší kněžstvo, rozeznáváme světské a duchovní klobouky a čepice. Vévodové a knížata také často korun užívají.

Klobouky vévodů a knížat jsou původně purpurové čepice s beránkem hermelinovým, který na vrchním kraji svém obloukovitě nebo lístkovitě vystřižen jest. Později překlenuty byly obloučky perlami posázenými, klobouk kurfirťů pěti z předu viditelnými (kolem do kola osmi) obloučky, na jichžto vrcholu bylo říšské jablko místo původního ocásku hermelinového. Knížecí klobouk mívá obyčejně čtyři obloučky, tři z předu jsou viditelné. U vévodů nalézá se často místo beránka hermelinového kruh koruny s pěti viditelnými lístky a tolikéž obloučky. Rakouský arcivévodský klobouk se štítovým beránkem má jen jeden oblouček z předu na zad se nesoucí.

Kromě klobouků připomenuti ještě sluší čepici dože benátského brokátovou a na vrcholu dovnitř zahnutou, jako čepici rybářskou, která vyniká z otevřené koruny a páskou perlami posázenou šikmo jednou ovinuta jest.

Ruských starých knížat čepice, které se v pokladě carském v Moskvě uschovávají, jsou podoby kuželovité, majíce na vrcholu kříž a dole (perlami posázený) beránek sobolí. Říká se jim knjasi v heraldice německé dle starého ruského názvu knížat, kteří je nosívali a v heraldice ruské kreslí se dle jejich vzoru čepice nynějších knížat ruských.

Ku kněžským nebo duchovenským čepicím náležejí:

1. Papežská tiara, čepice to bílá, vysoká, uprostřed poněkud vydutá a kulatá s třemi kruhy obroučkami korunními (od počátku XIV. věku) dole, uprostřed a blízko vrcholu, na němž říšské jablko umístěno jest, dvě pentle visí dolů po stranách. Někdy bývá papežská tiara (upravena) na hlavě andělově.

2. Biskupskou čepici (mitru) nosí arcibiskupové, biskupové a opatové (také infulovaní probošti a opatové) jako odznak svého úřadu a své důstojnosti. Má podobu lodi, končíc dvěma špicemi a byla ve starší době více trojhranná a nízká, později stala se vyšší a v prostředku širší. Obyčejně bývá v prostředku a po stranách lemovaná a bohatě drahokamy a perlami vyšívaná a visí z ní dvě pentle dolů po stranách jako u tiary papežské.

Kněžské klobouky jsou nízké se střechou širokou a plochou; z obou stran takového klobouku bývají protaženy šňůry, které se proplítají

a třapci symmetricky seřaděnými ověšeny jsou. Podle barvy klobouku a počtu třapců poznává se důstojnost.

1. Kardinál mívá červený klobouk s 15 třapci na každé straně v pěti řadách 1., 2., 3., 4., 5. seřaděnými.

Příklad kardinálského klobouku máme ze XIV. věku ve chrámě Svato-vítském nad erbem Jana Očka z Vlašimě († 1380) nad hrobem jeho v nynější Svatojanské kapli; štít jest rozečtvrcený a střídají se v něm dvě supí hlavy modré ve zlatém poli s arcibiskupským pruhem zlatým v černém poli.

2. Arcibiskupský klobouk bývá zelený o 10 třapcích na každé straně seřaděných jako u kardinála mimo nejdolejší řadu.

3. Biskupský klobouk bývá též zelený, ale jen o šesti třapcích po každé straně.

4. Papežští protonotáři nosí černé klobouky o 3 třapcích na každé straně.

Klobouky jmenované kreslí se nad erbem svého pána tak, že se volně vznášejí nade štítem s vévodským nebo knížecím kloboukem s korunou hraběcí, baronskou atd.

3. Odznaky důstojností za štítem i ve štítě.

a) Za štítem.

1. Dva klíče skřížené zlatý závazný a stříbrný rozvazný klíč, které bývají za rodným štítem papežů, někdy také nade štítem. Když jest stolice papežská uprázdněná (za sedisvakance), kardinál úřad zastávající po celou dobu mezivládí užívá dvou klíčů skřížených spolu se vzpřímeným papežským praporem (polootevřenému deštníku podobným) za svým rodným štítem. —

2. Berla (pedum, pasturale) jest dlouhá rovná hůl, na hoře po způsobu šneku do vnitř zahnutá a bohatě ozdobená, kterou arcibiskupové, biskupové, opatové a infulovaní hodnostáři duchovní za štítem buď vzpřímenou nebo šikmo ležící mívají. Někdejší suverénní (duchovní říšská knížata) preláti říše německé mívají nahý meč na znamení hrdelního práva skřížený s berlou za štítem.

Nežřídka bývá tato pastýřská hůl skřížena s dvouramenným křížem arcibiskupů aneb jednoramenným biskupů. Převorům dává se prostá hůl poutnická za štít, ovinutá někdy páteří neb růžencem s velikými koulemi.

3. Žezlo s přísahající rukou nahoře mívají králové francouzští za štítem. Ve Francii některým hodnostářům říše také zvláštní odznaky za štítem nebo pod štítem vykázané byly. Říšský kancléř a uschovatel pečeti měli dvě žezla s korunou na jejich hořejších koncích, a nejvyšší komoří dva klíče za štítem, nejvyšší pokladník dva klíče vzpřímené po obou stranách štítu, maršálek skřížené dvě hůlky liliemi posázené za štítem, kde též nejvyššího admirála kotvice byla, nejvyšší krajec nůž a

vidličku skřížené pode štítem. Revolucí francouzskou vzaly tyto úřady konec i se svými odznaky, ale za císaře Napoleona opět byly obnoveny s malými změnami.

b) Ve štítu.

Kurfirštové němečtí mívali odznaky své důstojnosti, které se shodovaly s jejich úřadem při korunovacích císařských, jako znaky úřední ve štítě. Kurfiršt braniborský nosil jako nejvyšší komoří žezlo ve štítě, saský jako nejvyšší maršálek skřížené dva meče, bavorský jako nejvyšší truksas říšské jablko, vřtemberský jakožto dědičný korouhevník prapor říšský.

V heraldice české víme jen o nejvyšším číšníkovi, že emblemy jeho úřadu, číše, někdy po obou stranách rodného erbu v pečetním poli vyznačeny byly. Na pečetí Oldřicha z Hradce z r. 1255 sám pan Oldřich vyobrazen ve kbelíkovitém helmě, jak štít svůj s rodnou pětelistou růží na břicho si drží oběma rukama; po obou stranách hlavy jeho jsou číše starobylé podoby vyobrazené. Také na pečetí Čeňka z Vartenberka z r. 1408 poháry po obou stranách jeho erbu spatřiti můžeme. Zde také vhod bude připomenouti, že vladykové z Klukovic na Slánsku, kteréžto vesnice větší část již před Karlem IV. k úřadu královského číšníka v Čechách slušela, též číši v erbu měli.

4. Odznaky řádů.

Řády v širším toho slova smyslu jsou bratrstva, jichžto členové dle určitých pravidel žijí (řeholi — regule zachovávají) a jimžto účel jejich spolku účelem životním jest. Takové řády jsou mužské a ženské, duchovní a světské. Řády v užším toho slova smyslu jsou základy s tím účelem, aby zvláštní zásluhy jednotlivců se odměnily a odměnění osobně dárci řádu tímto vnějším vyznamenáním se zavázali.

Obojí řády užívaly vždy vnějších znaků, po kterých se členové jejich poznávali, kteréžto znaky také zkrátka řády, odznaky řádů, dekorace se jmenují. Řeholní roucho mnicha a jeptišky jest podle barvy a stříhu svého vnějším odznakem duchovního řádu a někdy takovéto řády ještě zvláštními barevnými kříži a jinými odznaky, které na řeholním oděvě upraveny jsou, se vyznamenávají.

Vedle řádů těchto duchovních bylo jich mnoho založeno v prvních stoletích našeho letopočtu k nábožným a dobročinným účelům jako řád Johanitů (r. 1070 založený) řád Templářů (r. 1118) řád Calatravský (r. 1158) řád německý (r. 1170), které proti nevěřícím bojovati a nemocné i poutníky ošetřovati měli. Do řádů těchto záhy jen členové šlechtického původu se přijímali začali a od nich přísné vývody posloupnosti šlechtické se žádaly. Později též jednotliví panovníci z rozmanitých příčin řády založili majíce při tom na mysli nejen prostředky, jakby přízeň komu veřejně prokázali,

nýbrž také skutky křesťanské a rytířské konali. Za doklady toho uvedeme řád podvazkový (r. 1350 založený), řád zlatého rouna (1429), řád labutí (1440, obnovený 1843), řád Hubertův (1444), řád slona (1450) a řád sv. Jiří (1494, obn. 1729).

Od r. 1500 až do r. 1853 více než 100 řádů v Evropě založeno bylo. Některé z těchto řádů s sebou nesou dědičné povýšení do stavu šlechtického jako řád Marie Terezie, řád sv. Štěpána a řád zlaté koruny v Rakousích, osobní pak povýšení civilní a vojenský záslužní řád bavorský.

Záhy odznaky řádů s erby spojovati se začaly, ale místa byla rozdílná, kde v erbu se upravily.

1. Daly se do štítu do hořejšího pravého kouta, jako přeska rytířů přeskových, který řád Karel IV. r. 1353 v Norimberce založil; přeska řádu byla symbolem pásové přesky panny Marie. Štíty řádu tohoto zavěšovaly se v kostele panny Marie v Norimberce až do r. 1590, kdy se tak činiti zapovědělo, poněvadž obřad ten »příliš katolickým«
byl protestantům, načež r. 1603 řád přestal. V levém horním koutě štítu měl kříž řádu maltežského komendor domu pražského Mikuláš Stach z Vinoře r. 1381.

2. Nejobyčejnějším způsobem bylo, že členové řádu nějakého kříž tohoto řádu spojili na rozečtvrceném štítě s rodným erbem svým znamením za příkladem vysokých hodnostářů církevních, kteří u nás v Čechách již od r. 1341 na rozečtvrceném štítě vedle rodného erbu též znak svého arcibiskupství, biskupství a probošství měli, o čemž viz naše pojednání o kněžských pečetech. Připomeneme zde jen velkopřevora maltanského Jindřicha z Hradce, který nám ze dvou let dvě rozličné pečeti nechal. R. 1404 užíval menší pečeti pánů z Hradce totiž štítu, v jehož vrchním kraji byl pruh a v ostatní prostoře prázdné kříž maltežský a r. 1405 štítu, v jehož prvním poli byl kříž maltežský, v druhém růže pětistá, ve třetím kotvice a ve čtvrtém svrchu připomenutý menší štít hradecký.

3. Mimo štít prostý daly se odznaky řádu také na ostatní částky erbu celého. Bohuš z Bystřice, komtur maněťinský řádu maltežského dal si kříž řádu svého roku 1411 nad přilbicí mezi dva drápy o čtyřech pazourcích, které jeho rodným štítem byly a Kunrat z Paulstorfu kříže řádu německého užívá místo helmice r. 1308. Kuneš Bohdanecký z Hodkova na Hoříčkách, Lhotě a Řešetově, jenž r. zemřel a v Hoříčkách pochován jest, má štít ve dvě polovice rozdělený, v pravé rodný erb šraňk, v levé kříž jerusalemský, jenž jest odznakem rytířského řádu božího hrobu Jiný Bohdanecký z Hodkova má na svém náhrobku v kostele žlebském rovněž rozpůlený erb, ale levou polovici prázdnou, na pravém křídle jest meč, na levém papežská tiara, na dvou klíčních skřížených spočívající — odznak řádu.

4. Odznaky řádů bývají také mimo štít vůbec jsouce s ním jen spojeny aneb pouze okolo něho umístěny. Vedle erbu Závise z Jimlína vidíme u Paprockého z levé strany helmu řetězem k němu přivázanou nádobu,

v nížto tři růže nebo jiné květiny pětিলisté spatřujeme a vedle nádoby říšské jablko, po pravé pak straně helmice meč vytasený viděti lze, nějakou páskou ovinutý. I štít pod helmem dokola nějakým šatem jako štolou kněžskou otočen jest. Nádobu s třemi květinami náleží řádu střídmosti a meč páskou na způsob litery S ovinutý řádu cyperskému (Dr. Lind: Ueber mittelalterliche Grabdenkmale na str. 41. a 50). Co říšské jablko vyznamenávalo posud nevíme. Meč podobně jako u Záviše z Jimlína okrášlený nalezi jsme též na erbu Jana ze Sudoměře na Řepici r. 1482 místo obvyklého klenotu této rodiny rytíře s čapkou.

5. Také bylo zvykem v XVII. a XVIII. věku, že se rodný štít dal na štít s křížem řádu aneb na samotný kříž řádový, tak že jen čtyři ramena kříže v koncích viděti bylo. Obyčejný býval tento způsob u rytířského řádu maltežského.

Ve Strakoncích spatříš nade vchodem do zámku nápis svědčící rytíři Dubskému z Třebomyslic, převoru maltežskému z roku 1714, jehož erb »dva buvolové rohy každý třemi rukami lidskými pod zápěstí okrášlený« na maltéžském kříži položen jest.

6. Řády od panovníků udělené zavěšují se nyní nejčastěji na řetěze svém kolem štítu aneb se dají pode štít, tak že řetězy a pentle za štít se dostanou.

Odznaky řádu nositi smí jen ten, komu řád se udělil, neb kdo do řádu nějakého přijat jest. Zakladatelé řádu a souverenní jejich potomci, kterým řád udělení přísluší, nosí odznaky jeho dědičně, kteréžto vyznamenání mají kromě nich také jednotlivé rodiny, jako Waldbottové z Bassenheimu, u kterých prvorozenec rytířem řádu německého jest.

Nejdůležitější nám Čechům řády rytířské jsou:

1. Řád Johanitů nebo Maltézů v Čechách již ode dávna usedlý, jehož velkopřevor v Praze sídlí a k němuž mimo korunní země české, Polsko, Rakousy, Štýrsko, Korutany a Tyrolsko sluší. Odznak jeho jest stříbrný kříž maltežský, který s rodným erbem rytíře maltéžského buď na rozečtvrceném štítě se střídá, buď pod rodným erbem se nalézá.

2. Řád templářů, kteří maltéžskému podobný kříž měli ale barvy červené. V zámku Jindřichohradeckém uschovává se kamenný mezník, který na hranicích statku svého, Nového dvora u Jindřichova Hradce si postavili. Na obou stranách kamene jsou kříže a na jedné straně jest pravé rameno kříže damascenkou přepaženo, jejížto kříže s rukojetí nad rameno vynikají, menší meč téměř nůž válečný bez křížů jen s hruškou na rukojetí jest pod levým ramenem.

3. Řád křižovníků zákona božího hrobu na Zderaze na Novém Městě v Praze.

4. Řád křižovníkův s červenou hvězdou v Praze rozšířený posud v Čechách, na Moravě, v Rakousku, v Uhřích a v Polsku, založen byl jako bratrstvo špitálské od Anežky, sestry krále Václava I. při kostele sv. Františka okolo r. 1233. Papež Řehoř IX. potvrdil jej r. 1237 a dal

řádu novému pravidlo sv. Augustina a zároveň svobody rytířského řádu Johanitů. Vrchním představeným řádu nazývá se general-velmistr a odznakem jeho jest červený kříž maltézskému podobný s šestirohou hvězdou červenou pod křížem.

5. Rytíři řádů německého nebo křížovníci německého zákona drželi v Čechách, na Moravě a ve před válkami husitskými devět Slezsku komend, ze kterých všech posud jen komenda v Opavě zbyla. Jakkoliv řád za Napoleona I. r. 1809 zrušen byl a statků nemá kromě patronátu na několika farách, sídlo jeho vlády přece přeneseno do Vídně, kde vždy jeden z arciknížat velmistrem jeho jest. Odznakem řádu jest černý kříž, stejnoramenný, na němž jest ještě stříbrný kříž o zlatých koncích liliovitých; tam kde v prostředku ramena se křížují, nalézá se zlatý štítek s černým orlem.

Řád božího hrobu vyniká červeným křížem jerusalemským a členové jeho byli za rytíře u samého božího hrobu v Jerusalemě pasováni. Erb řádu toho rytířové dávali si vedle svého na náhrobky, jak svrchu o vladykovi Kunšovi Bohdaneckém z Hodkova řečeno bylo, kromě něhož známe ještě z českých členů tohoto řádu...

Řád rytířů cyperských a řád sv. Kateřiny od hory Sinaiské udílely se rytířům putujícím do Palestíny dříve než do Jerusalema přišli, pročež všechny tři řády velmi často pospolu bývají. Odznakem řádu cyperského jest zlatá růže, na níž nahý meč s červenou rukojetí visí. Kolem čepele jest ovinuta zlatá páska, na níž psáno jest »Por loyotad manterir«. Odznakem řádu sv. Kateřiny jest červené kolo s černou klikou, muka sv. Kateřiny. Poslední dva řády zhusta také spojeny bývají. Příklady tohoto řádu u českých rytířů podali jsme již dříve.

Arragonský řád koněvkový založen byl roku 1410, aby členové jeho proti Maurům ve Španělsku bojovali. Odznakem jeho jest zlatá koněvka, ze které tři lilie vnikají a na nížto dole zlatý gryf visí drže pásku s nápisem »Por los amor« v pazourech. Řetěz řádu složen jest střídavě z koněvek a gryfů. Císař Bedřich IV. bratřím Bohuslavovi a Janovi Kunvaldům z Dražic udělil roku 1456 řád arragonský štolý, koněvky a gryfa a přijal r. 1459 Mikuláše z Lobkovic s jeho manželkou Žofíí do spolku bílé štolý a gryfa.

Dračí řád od císaře Zikmunda založený, jehož členové se zavázali, proti husitům bojovati. Odznakem jeho byl zelený drak s červeným křížem na zádech. V Čechách byl pan Čeněk z Vartenberka členem toho řádu a na památku toho mívali Vartenberkové svůj erb drakem otočený.

Řád zlatého rouna založil Filip Dobrý, vévoda burgundský r. 1429. Odznakem jeho jest zlaté rouno na řetěze, složeném z křesadel a křemenů a jisker z nich vyletujících, kterýžto řetěz klade se vždy kolem štítu. Často nalézá se štít i s řetězem na Ondřejovém ostrvovém (burgundském) kříži, poněvadž sv. Ondřej patronem řádu jest. V Čechách připomínají se jako členové tohoto řádu až do r. 1650 Jáchym z Hradce,

Vratislav z Pernšteina, Vilém a Petr Vok z Rosenberka, Vilém Slavata z Chlumu, Zdeněk z Lobkovic.

Několik slov ještě o řádu podvazkovém v Anglii. Založen byl prý r. 1349 a odznakem jeho jest modrá páska zlatě vroubená s přeskou a nápisem: *Hony soit qui mal y pense*, kterážto páska nosí se kolem kolena. (Patronové řádu jsou panna Maria a sv. Jiří.) Také se užívá zvláštního řetězu řádového, složeného z růží tudorských a smyček, na němž dole jako odznak obraz sv. Jiří na koni visí. Řád tento neklade se jako řetěz, nýbrž jako pás kolem štítu. Kapli svou má ve Windsoru, kde také všechny štíty rytířů od založení řádu zavěšeny jsou. Při tomto řádu jest zvláštní král štítů a herold ustanoven.

Kromě řádů těchto rytířských byly také zvláštní spolky rytířské a bratrstva, které též své odznaky měly. Levlári v Bavořích, kterým od země české se pomáhalo ve válce s bavorským vévodou r. 1490—1492, měli zlatý řetěz z šestnácti členů a tolikéž lvů složený (r. 1489), spolek štítu sv. Jiří po Švábsku a Bavorsku rozšířený, spolek hvězdy v Hesích, spolek lva roku 1379 ve Wetteravě založený a podobné jiné spolky a bratrstva také ve štítech svých rytířských členů po svých odznacích se poznávají.

Nejrozmanitější takové odznaky, jichžto spolky a bratrstva nám již neznámá jsou, nalézají se v knize bratrstva sv. Kryštofa na Arlberku, kamž také mnoho krajanů našich českých, moravských, slezských a polských se svými erby se vepsalo. Copy, labutě, pardáli, ještěrky, pávi, přeskové věnce, o kterých jsme svrchu mluvili, kruh ze čtyř bílých štítků s křížkem červeným a podobné věci jako odznaky obyčejně za řetěz o dlouhých členech k dolnímu vynikajícímu konci kolčího helmu přivázaný jsou. Z krajanů našich připomínám Břeňka z Ryžemberka a z Dolan a Jana ze Štrolemburka nebo Strakonic, kteří celou svou postavou v rytířské zbroji s prapory v pravici a štíty v levici se tam dali vyobraziti a nejkrásnějším listem v tomto album šlechtickém jsou. Na doklad slov mých může každému posloužiti vyobrazení v časopise Adler uveřejněné. Abychom při věci své zůstali, oba naši krajané mají každý na svém krku přeskovou pásku, Břeněk stříbrnou, Jan zlatou. Adam Bes von der Koye (podle erbu svého Běs z Trotiny) má s helmem souvislé znamení rytířského spolku »věnec z řemenů o pěti koncích«, Andres Weprssko von Smoschowa má vedle klenotu svého věnec ze dvou ptáků složený dole na hlavách k sobě přiblížených mají korunu, uvnitř pak věnce čtverec ze čtyř zlatých písmen *e*. Mezi štítem vladyky z Miroslavi a Jana z Tolyskov jest věnec ze řemenů zlatých s dvěma přaskami dole a mezi nimi kroužek s něho visí k zavěšení, uprostřed věnce jest písmeno *v*.

Jindřich z Kunštátu sed. v Hustopeči měl za znamení rytířského bratrstva korunu o třech lilích a pod ní písmeno *a* ležaté a přepásané lit. *o* a šikmou literou

Abychom konečně také v Čechách život naší šlechty po této stránce seznali, netřeba o tom pochybovati, že za příkladem rytířských našich panovníků Václava I., Otakara II. a Jana Lucemburského mravy a zvyky rytířské tehdejší Evropy záhy u nás se ujaly. Spolky rytířské u samého dvora oblíbeny byly, jak spolek Venušina dvora za Otakara II. svědčí a nejednou také rytěřující po světě Oldřich z Lichtenšteina do Čech a na Moravu za svým ideálem přijel.

O našem dobrodružném králi Janovi se vypravuje, že též řád rytířů krále Artuše v Čechách zaříditi v úmyslu měl a Karel IV. i Václav IV. též životu rytířskému ve svých dědičných zemích přáli, jakož ustanovení krále heroldů od Václava IV. svědčí. Náboženské boje XV. věku jinam obrátily mysl v Čechách a teprve v druhé polovici XV. století a v XVI. věku opět tu a tam o turnajích v Čechách od králů vystrojených řeč bývá a o jiných kratochvilích rytířských, ale domácích spolků rytířských již nebylo a naši šlechticové cizích řádů odznaky nositi si oblíbili. Nejmstaršího spolku rytířského památku spatřuji na hradě Jindřichohradeckém v místnostech, kde malby ze života sv. Jiří a pod nimi 18 znaků pánů českých po starodávnu r. 1338 malovaných se nalézají. Přichází mi totiž na mysl kaple sv. Jiří, kterou při kostele augustiniánském ve Vídni asi r. 1337 vévoda Ota Veselý a knížata rodu habsburského a mnoho pánů a rytířů vystavělo a po této kapli rytíři sv. Jiří nebo temploji na památku nedávno zrušeného řádu templářů se nazvali. Styky Hradeckých pánů s Rakouskem byly ode dávna velmi časté, jakož i manželky jejich původu rakouského svědčí a paměť templářů byla v Hradci rovněž tak živá jako ve Vídni, poněvadž u samého Hradce statek svůj měli, jakož právě v této kapitole jsme řekli a proto také neváhám říci, že za příkladem vídeňským na hradě Jindřichohradeckém spolek rytířů sv. Jiří zařízen byl. Současně r. 1334 byla témuž patronu rytířstva sv. Jiří kaple na hradě Krumlově zasvěcena a snad za týmž účelem. Aby pohřbívali své členy a společně konali jisté pobožnosti, založili si měšťané v Praze a na venkově zvláštní bratrstva, která podle odznaků svých cechy řečených se rozeznávala, jakkoliv bratrstva tato přísně se nevázala na členy jen toho řemesla, jehož odznaky si byla zvolila. Zachovala se posud pravidla bratrstva malířů založeného roku 1348 a dosti také zpráv o bratrstvu těla božího se znamením obruče a kladivem uprostřed visícím (*cum signo circuli et malleo in medio pendente, quod vulgariter obruč dicitur*) založeném asi r. 1382.

Bratrstvo toto nevázalo se na žádný stav ani na žádné zaměstnání nýbrž dopouštělo přístupu každému; nicméně skládalo se veskrz jen z osob zámožných, poněvadž vyžadovalo větších obětí peněžitých. Jest to viděti z toho, že každý, kdo chtěl ze spolku vystoupiti, povinen byl darovati bratrstvu pět kop grošů památného. Ze čtyřiceti prvotních členů jeho kteří přivěsili pečeti své k listině dané ve jménu bratrstva dne 1. dubna r. 1382, bylo 27 šlechticů, mezi nimiž nacházeli se někteří z přednějších

dvořenínů krále Václava, jakož Jan Čúch ze Zásady a Markvart z Pořešína, též hofmistr arcibiskupův Mikuláš z Borotína a jiní větším dílem stavu zemanského, osm znamenitějších osob z vyššího duchovenstva, totiž Vítek z Černčic, probošt sv. Jiljí, Jan probošt Zderazský, Přibislav děkan Pražský, Zdeněk, veliký mistr křižovnický, Václav Kolmanův, kanovník Vyšehradský a písař vydání královských, Petr ze Všerob, kanovník Pražský a ještě dva kanovníci Vyšehradští, Václav z Buřenic, potomní děkan a Jan Vepřek k tomu pak měšťanů Pražských, Prokop Bohuslavův z rodu Olbramoviců Dětrich Hošťálek, Pechanec Šibal, Ješek Benešovský a Mikuláš Rot. Také král Václav počítal se k bratrstvu tomuto, jako zvláštní jeho ochránce. V čele bratrstva bývali pokaždé tři hejtmané (capitanei) volení na rok, od roku však 1404 následkem nějaké změny ve zřízení toliko jeden mistr bratrstva a čtyři radové (consiliarii). Počet členů vzrostl časem tak, že se r. 1407 čítalo jich dobře tři sta, při čemž, jak se zdá, časem členové stavu městského obdrželi převahu ve spolku.

Prvním hlavním účelem, jež sobě vytklo bratrstvo s obručí a kladivem, bylo vystavění kaple božího těla čili ke cti nejsvětějšího těla a krve Kristovy, panny Marie a svatých mučenníků Šťastného a Zbožného dílem slavným a tudy nákladným (solemni fabrica et aedificio) prostřed velkého rynku Nového města Pražského, to jest na místě, kdež se ukazovaly říšské svátosti; při kterémžto kostele čili kapli měli býti zřízeni tři duchovní neb i více k slavnému konání služeb božích. Čtyrykrát za rok, o každých totiž suchých dnech, měly býti slavné vigilie a úmrtní mše svatá se zpěvem za duše bratří. Roku 1403 darovalo bratrstvo kapli tuto národu českému v učení pražském se všemi důchody jejími a penězi hotovými. Bratrstvo zašlo v bouřích husitských, ale zajímavě jest, že daleko rozšířený spolek Svobodných Zedníků pokládá základní list kaple svátostí za první dokument svého spolku, jakoby členové bratrstva našeho českého tam připomenutí zakladateli byli všech pozdějších spolků zednářských.

Na bohatství a výlučné postavení tohoto bratrstva touží starý rukopis táborský hned po smrti Husově sepsaný těmito slovy: *Simile eciam est de fraternitatibus nunc mechanicorum subortis propter quas vera christi fraternitas violentatur et simplices et pauperes opprimuntur et angariantur ad tunc sint et ditissimi ejusdem generis contribuend . . .*

Podobný založením svým byl v Bukovci spolek kružidla, ale nikdy slávy a moci našeho bratrstva nedosáhl.

Z XV. století můžeme jen suchou zprávu podati o rytířském bratrstvu spolku v Čechách Rudenpant řečeném, do kteréhožto spolku vladyslava Chval ze Chmelné přijal r. 1446 slezského vévody služebníka Jana Frankfurtera za svědků Vlaška z Miloněvic a Smila z Kocova.

Podobně nevíme, jakého spolku odznakem bylo signum Salomonis, které ve svém erbů Jindřich Brtnický z Waldšteina, nejv. hejtman moravský měl na deskách zemských moravských, jeho erbem opatřených.

A nejen řádovými řetězi, nýbrž také růženci, páteři a šňůrami všelijak spletenými bývají štíty otočeny. Činí tak kněží řeholní a zbožné dámy na svých štítech na znamení kajícího pásu, který si nositi oblíbili. Zvyku toho následovaly vdovy a mladší vdané dámy, které na šňůry si daly zvláštní uzle posouvací, uzle lásky řečené. Dámy neprovdané mívají routovitý štít růžemi neb listím obložený a také panovnické štíty olivovými, bobkovými a dubovými haluzemi otočeny bývají.*)

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.